

וכן יש לפרש שלפי אותה דעה עיקר הפסוק **אם חבל תחבל מדבר כשחבל באיסור** (תד"ה מחזיר. ואף להר"ן אפשר שלפי האמת הפסוק מדבר בעבר ומישכן, אלא שהר"ן בא לפרש מדוע הקשו בתמורה (ו) מהמשנה ולא מהכתוב עצמו – ועל זה כתב שאפשר לפרש את הכתוב באופנים אחרים כנזכר, ואולם אליבא דאמת שגם אם עבר ונטל באיסור – מועיל (וכמו שפסקו הפוסקים), מדבר הכתוב באופן זה).

'אבל לא לאשתו ולבניו ולבנותיו'. יש מי שכתב (ערוך השלחן צו, יט) שזה רק לענין דין 'מסדרין', אבל לענין מצות השבת העבוט, כלול בזה כל כלי שהוא נצרך לו או לאשתו שהיא כגופו. וכן בדברים הנצרכים לילדים קטנים אשר בביתו.

[ולענין מזונות, אין משאיר אלא כדי מזונותיו הוא לשלשים יום, וכסות – ל"ב חדש, ואין מחשבין לבני הבית (מלבד בבגדים השייכים להם שאינם שלו), הגם שחייב במזונות אשתו מדאורייתא. כי באמת היה צריך ליתן הכל למלוה אלא שזיכתה לו תורה שלא מן הדין, ורק לו זיכתה ולא לה. אך יש לומר שמאותן מזונות שמשאירים לו, חייב לזונה עפ"י פרישה שם את מא].

'מחרישה דכספא'. רבנו תם פרש (מובא בתוס' לעיל ד"ה ואת) שהכוונה למגרדת שמגרדין בה בבית המרחץ. שאין חורשין בשדה במחרשת כסף.

דף קיד

'ר' יעקב משמיה דבר פדא...'. דוק ותמצא בכל הש"ס לא נזכרו דברי בר פדא אלא בענינים שאינם שייכים בזמן הזה; ורובם ככולם בעניני קדשים, מקצתם בהלכות טומאה וטהרה, ועוד שתי הלכות, אחת בדיני נזירות ואחת בדין עדים וזממין שהעידו על יחוס פגום של כהן.

'אשכחיה רבה בר אבוב לאליהו דקאי בבית הקברות של עכו"ם, אמר לו: מהו שיסדרו בבעל חוב?...'. יש במדרש תלפיות (אות א), שהלך לשם כדי להציל נפש גוי מן המזיקין, לפי שעשה טובה לישראל בגולה (מובא בנן יהודע).

ומהר"ל פרש (בתדושי אגדות) שנגלה אליו שם מפני שידע שישאלנו כיצד עומד שם והלא כהן הוא, וישיב לו מה ששייב, ויתגלגל הדבר עד שיכניסנו לגן עדן, וכל אותו מעשה.

עוד באר, שהשאלות ששאל אותו בענין סידור בבעל חוב וברכה לערום – על ענין העניות הן, שהעניות עלולה להביא נזקים לבריות, כשבע"ח נושה בעני, וכן עלולה לחסר את האדם בעבודת בוראו, שמונעתו מלברך כשאינו לו בגד ללבוש, ע"ש באריכות. [גם יתכן שהעניות קשורה בנשיאת שם שמים בזולל, ככתוב 'לא יראה כן ערות דבר ושב מאחריך'. וכעין זה אמרו (בנדרים ז:): שכל מקום שהזכרת השם מצויה שם עניות מצויה].

– אף על פי שהוראות איסור והתר אינן נקבעות בדברי הנביא, ואין אליהו אלא מברר ספקות שבמציאות (ע' שבת קח.), אעפ"כ ודאי אין כחו גרוע משאר חכמים שבדור (עפ"י מהר"ץ חיות).

(ע"ב) **'זלאו כהן הוא מר?!** רש"י: **'דאיכא למ"ד דאליהו הוא פינחס דכתיב ביה 'קנא קנאתי', וכן בפינחס 'בקנאו את קנאתי'.**

– שנזדכך חומר מכל וכל, שכלה ונתבטל כל החלק הגשמי ונעשה כולו רוחני. ודבר זה, כליון החומר לגמרי, הוא מרצון ה' בלבד ולא על ידי יגיעו וסיגול מעשיו. וזכה לחסד-ה' זה על ידי יגיעתו בכליון החומר בקנאו את קנאת ה', שבוה הושוו פינחס ואליהו, כמבואר ברש"י. והנה על הקנאה כתוב (משלי יד) ורקב עצמות – קנאה. פירוש, הקנאה היא כליון הגוף [שהגוף מכונה 'עצם', כמו 'כל עצמותי תאמרנה'], והקנאה משולה לאש בכמה מקומות [כמו 'תבער כאש חמתו' וכיו"ב], שהיא מרתחת החלק האשיי שבאדם, וכאשר מתגבר האשיי זהו כליון הגוף החומרי, מעצם עד בשר יכלה.

ואמנם שני מיני אש יש; היצר הרע משול לאש (קדושין פא.) וכן הגיהנם (כבישעיה סו. וע' פסחים נד.). ויש עוד אש קודש – אש של מעלה (כמבואר במק"א) וכן התורה שנמשלה לאש (בירמיה כג). הרי שני מיני כליונות לגוף החומרי; האחת כאשר היא לחרפות ולדראון עולם, והשני כאשר ישוב כולו מחומר לצורה. ושתיהן על ידי שתי הקנאות; הקנאה הרעה מכלה את הגוף בקבר ומרקבת העצמות (ע' שבת קנב:), והקנאה הטובה שהיא של פינחס – אליהו, שהבעירו האש שבגופם לשם ה', לקנאות במעשי רשע ובעוברי רצונו – גם הם כלה חומרם ושב להיות כולו צורה (עפ"י שיחת מלאכי השרת פרק א, עמ' 15 ועוד).

– אליהו הוא ממש ההיפך ממלאך המות [כענין שאמרו בב"ק ס: כלבים בוכים – מלאך המות בא לעיר, כלבים משחקים – אליהו הנביא בא לעיר], ולכך אליהו לא מת. וזהו שאמר לו 'ולא כהן הוא מר', ומה לכהן בבית הקברות? כי הוא ממש ההפך. ולכך הוזהרו הכהנים על טומאת מת (עפ"י ליקוטי מאמרים עמ' 201. וע' מחשבות חרוץ עמ' 57-56).

– הראשונים עמדו על השאלה כיצד היה מותר לאלהיה להיטמא לבן האלמנה בבואו להחיותו. וכתבו התוס' לפי שהיה בטוח שיחיהו, הותר הדבר משום פיקוח נפש. וכבר דנו, הרי לא מצינו הותר לעבור משום 'פיקוח נפש' אלא באדם חי כדי להציל את חייו, ומניין שהותר להחיות מת ע"י עשיית עבירה. וע' בשו"ת שבט הלוי (ח"ה מז. אודות חילול שבת בטיפול בתינוק מבחנה); שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב קעד, א. ויש שדנו מכאן על רפואה 'סגולית' שאיננה טבעית, אם מותר לעשותה כשכרוך הדבר באיסור, לשם הצלה.

(ע' בשו"ת דובב מירשים ח"א קיד ובספרי האחרונים המצוינים שם.)

כנראה סברתו היא שזה ששונה דין רפואה סגולית, לא משום שאינה ודאית ובדוקה אלא שלא הותר האיסור לצורך הצלה אלא בפעולה טבעית ולא נסיית. וצ"ע מנ"ל הא, מאי שנא ריפוי בדרך הטבע או בדרך אחרת, והלא הכל אחד הוא, אלא שזה נס קבוע וזה נס חריג.

ונראה שהחילוק הוא בין רפואה שיש לה טעם לרפואה סגולית שהואיל ואין טעמה ידוע וגם אינה בדוקה, אינה נכנסת בגדר פעולת הצלה או אף 'ספק הצלה'. ובוה יש לפרש מדוע הוצרכו התוס' לומר שודאי היה לו שיחיהו, הלא ספק פקוח נפש גם כן דוחה – כי אילו אינו ודאי אכן לא ידחה כיון שאינה פעולה טבעית וכדין רפואה טבעית שאינה בדוקה, הגם שפעמים מצליחה אין לדחות איסורין על ידה.

ובספר אמת ליעקב פרש שזה שהוצרכו לודאות, כיון שבאמת אין כאן דין דוחי בהם' – שממנו למדו שפיקוח נפש דוחה בכל התורה, אפילו בספק פיקוח'נ, שהרי אין כאן מיתה לחי רק החייאה חדשה וכנ"ל, אלא עיקר הטעם שהותר הוא משום סברת 'חלל עליו שבת אחת כדי שיקיים שבתות הרבה' [וכדברי הרמב"ן בתורת האדם לענין הצלת עובר, הגם שאינו נפש], אך אילו היה ספק לא היה אפשר לעבור, שהרי משום 'וחי בהם' (שמשם המקור לדין ספק פיקוח'נ) – ליכא. וכסברא זו כתב הנצי"ב (בהעמק שאלה ברכה קסו) עפ"י דיוק לשון בה"ג. ואולם מלשון הרמב"ן והר"ן משמע שאף בספק אומרים 'חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה', וכמו שכתב הגר"ז (שו בקו"א). וע' בשיעורי הגר"א עוזר שליט"א פד, ה.

תירוץ נוסף יש בשיטה מקובצת, שלא היה מת ממש אלא היתה בו עוד חיות במידת מה, כמתעלף (וע"ש בדובב מישרים). והביאו לכך כמה אסמכתאות מלשון הכתובים ומן התרגום. ורבנו בחיי כתב שבן הצרפית היה נכרי ואינו מטמא באהל (ולפי"ז צ"ל דאליהו לשיטתו שהתיר הדבר, כרשב"י. וכבר נחלקו ראשונים אם להלכה עכו"ם מטמאים באהל). ואליהו לא נגע בגופו ממש אלא אהיל. והאר"י לרד"ק בתירוץ אלו ובתירוץ נוספים, הרדב"ז (בשור"ת ח"ו רג), והקשה קושיות על כולם, וכתב שנראה לפרש שהוראת שעה היתה כדי שיתקדש שם שמים על ידו, כענין הסמוך לו – בהקרבת קדשים בחוץ.

(וכיוון בתירוץ לדברי הרא"ש בתוספותיו, שאפשר והוראת שעה היתה).

ועוד פרש שמת מצוה היה, שלא היו לו קוברים והטומאה דחווה היא אצלו. 'ולשני הפירושים האלו, התמודד עליו ונגע בו. ושניהם חדשתי אני, ועל הראשון אני סומך, דהוראת שעה היתה. הנה כתבתי כל מה שיש אצלי בתירוץ קושיא זו, ואתה תבחר. ולפי דעת חכמי הנסטרות לא קשה כלל, כי האומר פינחס זה אליהו – שורש נשמתו של פינחס, וכשאמרו לו 'ולאו כהן הוא מר' לא רצה לגלות הסוד'. עד כאן לשונו.

(כז"ב מצינו בספרים שפירשו מארו"ל בזיהוי אנשים כאיש אחד, שהכוונה במימד נסתר, כגון לבן ובלעם (ר' צדוק הכהן), וכן טורה והגר).

וע"ע: שו"ת בית יעקב סי' קל; יד דוד.

– עוד הוכיחו משאלת 'ולא כהן הוא מר', שאליהו כשמופיע כאן בעולם הזה, אינו חפשי מן המצוות, ויש אצלו ענין בחירה. (ע' אמת ליעקב, ובספרים המצוינים במגדים חדשים ברכות ו:). על השיטות השונות בענין 'פינחס זה אליהו' ובאור הענין – ראה באורך בחוברת 'אור תורה' תמוז תשנ"ג, מהר"ג בליך. וע"ע פתח עינים גטין ז.

'בארבעה לא מצינא, בשיתא מצינא?!' – שהיו לומדים רק ארבעה סדרים, וכן התלמוד – רק ארבעה סדרים. ולכאורה יותר היה לסדר על זרעים שנוהג בארץ ישראל גם בזמן הזה, וכן טהרות אמרו בפרק קמא דנדה (ו). 'חבריא מדכן בגלילא' גם בזמן החורבן, משא"כ קדשים שלא נהגו כלל? אבל הענין, כי זרעים שהיא התחלת האמונה ועיקרה בלב איש ישראל, וקבועה היא וקיימת בלב כל איש ישראל, מורשה היא מהאבות. וכן הסוף וגמר הכל, שהיא הטהרה הגמורה מכל חלאת הטומאות – אינה ביד האדם בעולם-הזה כלל, וכמו שאמרו (בסוף יומא) 'ומי מטהר אתכם...', וכמבואר בכמה מקומות. וזהו הראש והסוף – שהם העבר והעתיד – אינם בידו של האדם, רק ההווה הוא בידו. ולכן בארבעה שבאמצע היתה יגיעת בעלי התלמוד, שהרצון בו הפלפול והעיון בזה, והוא השתדלות ויגיעת האדם, מה שאין כן ראשית [המחשבה] וסוף [המעשה], זהו מצד השי"ת, ולכך עיקרי הסדרים להשתדלות האדם – ארבעה (עפ"י דובר צדק עמ' 19).

על פי הפשט נראה כמוש"כ רש"י שלא עסקו אלא בדברים ההווים אצלם תדיר, מלבד בקדשים משום חשיבות העיסוק בהלכות עבודה שהוא כעבודה.

'דבריה ועייליה לגן עדן... סחט גלימא ריחא, זבניה בתריסר אלפי דינרי'. לא נזכר מי היה הקונה, ולא משמע שהיה אדם גדול – ומבואר שכולם מרגישים ריח זה, ושהוא ריח מעולה מאד שאין דוגמתו בעולם הזה כלל. וכן משמע בתמיד (לב:): גבי אלכסנדר מוקדון: 'נפל בהו ריחא, אמר שמע מינה האי עינא מגן עדן'. הרי שגם הנכרי מרגיש באותו ריח.

וזהו גם ענין הריח שנודף מתבשיל של שבת (ע' רעיא מהימנא פרשת עקב רעג) שהריחו הקיסר מתבשיל של ריב"ח ותאב לו (בשבת קיט), הגם שלא חסר בבית המלך מכל מיני ריחות טובים של העולם הזה, אלא שריח זה אינו בנמצא כלל. ומה שאין אנו מרגישים ריח זה בתבשילי שבת שלנו – לפי שהדבר תלוי כפי הרגש קדושת שבת של האיש שהוכנו תבשילים אלו בשבילו, להתענג בהם בשבת (מתוך קונטרס עמלה של תורה שבסוף ספר פרי צדיק ח"ג עמ' 218. ע"ש עוד).

‘אתם קרויין אדם ואין עובדי כוכבים קרויין אדם’ –

‘ראה ברעיא מהימנא בדרשה ד’אדם’ – אתם קרויין אדם ואין אומות העולם קרויין אדם... ומשם נראה כי ענין ‘אדם’ הוא שלימו דכר ונוקבא, וטעמו כמו שכתוב ויקרא את שמם אדם’ [לכן מפורש ביבמות ס"ג כל ישראל שאין לו אשה אינו אדם]. וזה דוקא בישראל, ששניהם מכוונים להוציא תולדות לקיום האומה ומצווים בפריה ורבייה... לא כן אומות העולם שאינן מצווים בפו"ר, כי ענין הולדה שלהם רק לקיום ישוב העולם ולמלאות רצון הטבע הדורש תפקידו, כמו כל הברואים. והנקיבה אינה מתייחסת אל הזכר כלל [וכמו שמצאנו ‘רחמנא אפקריה לזרעו’]. ועיין בעלי הנפש להראב"ד בשער הקדושה בזה. וזה הענין שנבראו הבהמות גופים נפרדים מן האדמה, לא כן האדם היו זכר ונקבה בריאה אחת. עיין שם דבריו הקדושים. לכן אין אומות העולם קרויין אדם (משך חכמה בראשית ה,ב).

– ‘אין הכוונה כאן להוציא יתר העמים מכלל אדם, רק חז"ל באו לפרש כי בכל עת אשר נזכר בתורה ובכתבי הקודש סתם לשון ‘אדם’, לא כווננו רק אל בני ישראל, כמו בכל ספרי ונמוסי הדת המיוחדות לאומה אחת, כל מקום שנזכר בדבריהם סתם כי האדם מחויב או מוזהר כך וכך, הכוונה רק אל אותם בני אדם אשר מוכרחים להאזין בקול הפקודות הללו, כן בתורה ובנביאים; כל מקום שנזכר בני אדם סתם, הכוונה לישראל כי רק להם הטיפו מילתם, זולת במקום דמפורש דנבאו גם לאומות, ופשוט’ (מהר"ץ חיות יבמות סא.).

ע"ע זוהר תוריע מה; תנבא"ר ו.

‘הכי קאמר: ואם איש עני הוא, לא תשכב ועבוטו אצלך, הא עשיר שכיב ועבוטו אצלך’. ומדויק כן בלשון הפסוק, שאצל הלוח כתוב ושכב בשלמתו, ואם גם כאן היתה הכוונה שהמלוה לעשיר ישכב בה, והמלוה לעני לא ישכב בה, היה לו לומר ‘לא תשכב בשלמתו’, ושינה וכתב@ש בעבוטו לומר: לא תשכב ועבוטו אצלך (משך חכמה תצא כד, יב).

דף קטו

‘לביתו אי אתה נכנס, אבל אתה נכנס לביתו של ערב... אבל אתה נכנס לשכר כתף, לשכר חמר, לשכר פונדק, לשכר דיוקנאות’. וכל דברים אלו הם גזירת התורה הנעלה משכל אנושי, דגם משפטי התורה הם כחוקים, ולכן כתיב בכל התורה ‘חוקים ומשפטים’ ביחד, כי גם המשפטים הם ממצות השמעיות, כמו שכתוב והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה, וכן כתיב מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל, לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום. ורצה לומר: אף משפטים שבני נח נצטוו

דפים קיג – קיד

רעד. א. האם מסדרין בבעל-חוב, ומדוע?

ב. האם מסדרין בנודר להקדש?

ג. האם קיימת מצות השבת העבוט בהקדש?

א. תנא דברייתא סבר שמסדרים לבעל חוב (וכן דעת תנא קמא דמתניתין לפירש"י. וכן לפי הוראת אליהו לרבה בר אבוה (לגרסתנו). ויש סוברים שאין ראייה מתנא קמא דמתניתין. עתוס' ורמב"ן). פירוש, מעריכים ומשיירים לו שריד כדי צרכיו החיוניים, כגון מטה ומטה (אחת למאכל ואחת לשינה) ומצע לעשיר או מפץ לעני (כפי הרגלו). עפ"י ראשונים, ואין גובין ממנו את כל אשר לו. ולמדו זאת בגזרה שוה ('מיכה' 'מיכה') מערכין. ויש הסוברים שאין מסדרין, וכן דעת רשב"ג, כדשלח רבין באיגרתו (מדכתיב בערכין מך הוא מערכך – ולא בע"ח).

להלכה, דעת הגאונים שמסדרים, וכן הסכים הרמב"ן. וכן פסק בשו"ע (הו"מ צו, כג). ור"ת פסק

אין מסדרין. וע' באריכות או"ז ב"ק יא:

הרי שהיו נושים בו אלף זוז ולבוש איצטלא בת מאה מנה – מפשיטים אותה ממנו ומלבישים אותו איצטלא הראויה לו. משום רבי ישמעאל ותנא משום רבי עקיבא: כל ישראל ראויים לאותה איצטלא (שבני מלכים הם – הלכך אין מפשיטים, השטיל הכותב על המלוה לעשות צדקה, שלא למנוע מחברו הנגי והכבוד והתענוג שהורגל בו עד עתה (ע' גמרא ותוס'). ע"ע בערכין כג.

ב. לדעת בר פדא ואילפא, האומר הרי עלי מנה לבדק הבית – אין מסדרין לו. ורבי יוחנן אמר: מסדרין (נדר) בערכך – מה ערכין מסדרים אף הקדש מסדרים.

וכן פסק הרמב"ם (ערכין ג, טו).

ג. אין מחזירים העבוט בהקדש. ולך תהיה צדקה – יצא הקדש שאין צריך צדקה (שכל הצדקות שלו – ריא"ז). וכן בנדרי ערכין.

אעפ"י שבערכין מסדרין וא"כ אין שייכת החזרה, זהו כשנוטל בתורת פרעון אבל כשנוטל

בתורת משכון, שחייבי ערכין ממשכנים אותם – אין מסדרים ושייכת החזרה (ר"ת).

דפים קיד – קטו

ערה. מהם דיני העבוט דלהלן?

א. משכנו והחזיר לשימוש יום או לילה ומת הלווה – האם נוטל המשכון מבניו?

ב. האם מותר לבוא אל בית הערב למשכנו?

ג. האם מותר למשכן את השוכר פועלים או חפצים?

א. אמר רבי יוחנן: משכנו ומת (לווה), לאחר שהשיב לו המלוה העבוט) – שומטו מעל גבי בניו (ואין זה כמטלטלי דיתמי דלא משתעבדי, שכיון שמשכנו קנאו).

[ולכך ממשכנים מעיקרא, אעפ"י שמחזירים – כדי שלא תהא שביעית משמטתו ולא יעשה מטלטלין אצל

בניו (ומלבד זאת, כדי שלא יוכל הלווה לכפור וגם ימהר לפרוע חובו ולבקש מעות, כי מתבייש שבכל

יום ויום יחזירו משכנו. עתוס').]